

НАЦІОНАЛЬНА АКАДЕМІЯ АГРАРНИХ НАУК УКРАЇНИ

ІНСТИТУТ ОВОЧІВНИЦТВА І БАШТАННИЦТВА

**МЕТОДИЧНІ РЕКОМЕНДАЦІЇ
щодо складання зведеного прогнозного балансу
та споживання овочевих і баштанних культур**

Селекційне – 2020

Рекомендовано до друку вченою радою Інституту овочівництва і баштанництва НААН (протокол № 9 від 16.12.2020 р.)

Методичні рекомендації щодо складання зведеного прогнозного балансу та споживання овочевих і баштанних культур / Авт. кол. : О. М. Могильна, В. П. Рудь, Л. М. Урюпіна, О. П. Стівбір, О. І. Яковченко, А. В. Яковченко, В. В. Сидора. Селекційне : ІОБ НААН, 2020. 28 с.

Автори: О. М. Могильна, кандидат с.-г. наук, В. П. Рудь, кандидат екон. наук, Л. М. Урюпіна, О. П. Стівбір, О. І. Яковченко, А. В. Яковченко, В. В. Сидора

Рецензенти:

Шиян Д.В. – доктор економічних наук, професор, завідувач кафедри економіки підприємства та менеджменту Харківського національного економічного університету ім. С. Кузнеця, м. Харків;

Халеп Ю.В. – кандидат економічних наук, с.н.с. заступник директора з наукової та інноваційної діяльності інституту сільськогосподарської мікробіології та агропромислового виробництва НААН, м. Чернігів.

У методичних рекомендаціях представлено методику складання зведеного прогнозного балансу та споживання овочів до 2025 року.

Методичні рекомендації включають: зведені та зональні баланси та споживання овочевих і баштанних культур, коефіцієнти перерахунку перероблених продуктів в основний продукт по кожному виду овочів; потребу в насінні для розрахунку витрат на посів.

Дані рекомендації можуть бути застосовані при складанні галузевих та регіональних комплексних програм розвитку галузі овочівництва, комплексних програм соціально-економічного розвитку територіальних громад, а також для моделювання ситуації на ринках основних видів овочевих культур шляхом урівноваження попиту і пропозиції для недопущення її дефіциту або надлишку на ринку у майбутньому.

Рекомендації можуть бути використані Міністерством аграрної політики та продовольства України, обласними державними адміністраціями, головними управліннями сільського господарства і продовольства, керівниками та економістами підприємств АПК, науковими працівниками.

© Інститут овочівництва і баштанництва НААН, 2020

© Могильна О.М., Рудь В.П., Урюпіна Л.М.,
Стівбір О.П., Яковченко О.І., Яковченко А.В.,
Сидора В.В., 2020

ЗМІСТ

	Передмова.....	4
1.1	Методика складання зведеного прогнозного балансу та споживання овочів і баштанних культур.....	5
1.2	Визначення обсягу фонду споживання населенням овочевих і баштанних культур	9
1.3	Формування інших статей прогнозних балансів.....	14
1.4	Основні індикатори продовольчої безпеки України.....	16
	Висновки.....	25
	Перелік джерел посилання.....	26

ПЕРЕДМОВА

Перспективу функціонування овочевого ринку доцільно розглядати як з точки зору діючих методик, так і з точки зору їх трансформування до вимог ЄС з врахуванням сучасних внутрішніх особливостей країни. Найбільш важливою з точки зору продовольчої стабільності, як основи конструктивного розвитку вітчизняного продовольчого підкомплексу, є методика складання балансів попиту і пропозиції сільськогосподарської продукції та продовольства.

Головною метою розробки прогнозних балансів є моделювання ситуації на ринках основних видів сільськогосподарської продукції з врахуванням необхідності забезпечення продовольчої безпеки, нарощування фонду споживання продукції населенням України, збільшення експортних можливостей, тобто зниження експортозалежності країни за основними продовольчими групами, а також формування інформації про обсяги надходжень і використання основних продуктів, обсяги їх споживання та поживну цінність середньодобового раціону для аналізу рівня споживання продуктів харчування однією особою, оцінки продовольчої безпеки країни та інформаційного забезпечення потреб користувачів.

До основи балансу закладаються статистичні дані щодо обсягів його виробництва, експорту, імпорту та наявності залишків за попередні роки, здійснюється експертна оцінка можливих обсягів надходження сировини для переробки з врахуванням тенденцій розвитку внутрішнього ринку в звітних періодах, а також можливі зміни кон'юнктури внутрішнього та зовнішнього ринків овочевої продукції.

Для визначення статей ресурсів і їх використання враховуються показники з перерахунком похідних продуктів у первинний продукт, по яких складаються баланси. При визначенні ресурсної частини в балансах врахована зміна запасів продукції на кінець року в порівнянні із початком року. Загальні витрати продукції включають витрати в господарствах-виробниках та при переробці, транспортуванню, зберіганню, тощо.

У нинішніх умовах за допомогою балансу попиту і пропозиції визначають величину незадоволеного попиту. Підсумкова графа балансу характеризує надлишок чи нестачу ресурсів для повного задоволення потреб і доведення запасів товарів до нормативу. У визначенні обсягу пропозиції необхідно виявити можливості всіх джерел надходження ресурсів та відповідність їх загальної кількості попиту населення.

Баланс попиту і пропозиції тісно пов'язаний з балансом грошових доходів і видатків населення, з балансом ресурсів. У ньому також відображені дані про попит у розрізі соціально-економічних та статево-вікових груп споживачів і за джерелами їх задоволення в розрізі основних груп товарів. У перехідний до ринка період важливо гнучко використати такий стимулятор зростання потреб, попиту та пропозиції, як доходи населення. Створити необхідні умови для збалансування попиту і пропозиції можна, лише взаємно узгодивши всі економічні важелі, що впливають на кінцевий результат господарської діяльності на рівні підприємства, району, територіальних громад, області та конкретної природно-кліматичної зони.

1.1. Методика складання зведеного прогнозного балансу та споживання овочів та баштанних культур

Методика складання зведених прогнозних балансів попиту і пропозиції за основними овочевими культурами може використовуватися центральними та місцевими органами виконавчої влади, Міністерством розвитку економіки,

торгівлі та сільського господарства України, обласними державними адміністраціями, головними управліннями сільського господарства і продовольства, керівниками та економістами підприємств АПК, науковими працівниками.

Зведений прогнозний баланс попиту і пропозиції на овочеву і баштанну продукцію - система показників, що характеризують фактичні та очікувані джерела надходження ресурсів основних видів овочевих культур та канали їх можливого використання.

Метою складання зведених прогнозних балансів попиту і пропозиції за основними овочевими культурами - є моделювання ситуації на ринках основних видів овочевих і баштанних культур шляхом урівноваження попиту і пропозиції для недопущення дефіциту або її надлишку на ринках у майбутньому на національному, регіональному рівнях та у межах природно-кліматичних зон.

Прогнозні баланси попиту і пропозиції на овочеву і баштанну продукцію складаються в натуральному вираженні за:

- а) за окремими видами овочевих культур;
- б) за окремими видами баштанних *продовольчих* культур;
- в) за регіонами;
- г) по природно-кліматичних зонах

Баланси продовольчих ресурсів характеризують джерела формування основних видів продовольства та напрями їх використання за календарний рік. Для складання балансів надходження і використання основних овочевих і баштанних культур використовується схема, подана на рис. 1.

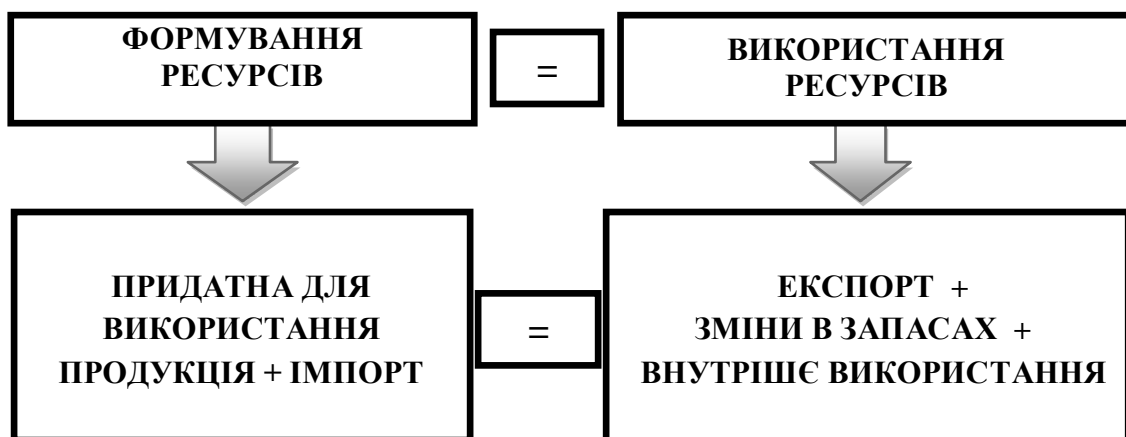

Рис. 1. Схема зведеного балансу овочевих і баштанних культур

Наведена схема формування зведеного балансу овочевих і баштанних культур відповідає міжнародним стандартам та рекомендаціям складання балансів продовольчих ресурсів і базується на концепціях і методологічних підходах до їх складання Продовольчою сільськогосподарською організацією ООН (ФАО).

Отже, при складанні зведених прогнозних балансів необхідно дотримуватися такої схеми [1]: ПОПИТ = ПРОПОЗИЦІЯ; ПРОПОЗИЦІЯ = ПРИДАТНА ДЛЯ ВИКОРИСТАННЯ ПРОДУКЦІЯ (ЗМІНА ЗАПАСІВ + ВИРОБНИЦТВО) + ІМПОРТ; ПОПИТ = ВНУТРІШНЄ СПОЖИВАННЯ (ЗМІНИ В ЗАПАСАХ + ВНУТРІШНЄ ВИКОРИСТАННЯ) + ЕКСПОРТ

Основоположним принципом при складанні прогнозних балансів є першочергове визначення попиту ринку, тобто обсягу продовольчих ресурсів, необхідних для забезпечення внутрішнього споживання. У подальшому розраховуються необхідні ресурси для задоволення попиту за формою (табл. 1).

Таблиця 1

Форма прогнозного балансу попиту і пропозиції

з/п	Показник *	Формули для заповнення	Прогнозний період
I	Попит на - всього	$p. (1.1.) + p. (1.2.)$	5, 10, 20 років
1.1.	Внутрішнє споживання - всього	$p. (1.1.1.) + p. (1.1.2.)$	5, 10, 20 років
1.1.1.	Фонд споживання населенням		5, 10, 20 років
1.1.2.	Інше споживання	$[p. (1.1.2.1.) : p. (1.1.2.n.)]$	5, 10, 20 років
1.1.2.1.	Виробниче споживання (витрати на посів (посадку), витрати на корм)		5, 10, 20 років
1.1.2.2.	переробка продукції		5, 10, 20 років
1.1.2.3.	втрати продукції		5, 10, 20 років
1.1.2.4	тощо		5, 10, 20 років
1.2.	Експорт		5, 10, 20 років
II	Пропозиція - всього	$p. (2.1.) + p. (2.2.) + p. (2.3.)$	5, 10, 20 років
2.1.	Зміна запасів	$p. (A) - p. (B)$	5, 10, 20 років
2.2.	Власне виробництво		5, 10, 20 років
2.3.	Імпорт		5, 10, 20 років
A	Запаси на початок періоду - всього	$[p. (A.1.) : p. (A.n.)]$	5, 10, 20 років
A.1.	Підприємства виробники		5, 10, 20 років
A.2.	Підприємства торгівлі		5, 10, 20 років
A.3	Господарства населення		5, 10, 20 років
A.4.	Державні резерви		5, 10, 20 років
A.№	тощо		5, 10, 20 років
B	Запаси на кінець періоду - всього	$[p. (B.1.) : p. (B.n.)]$	5, 10, 20 років
B.1.	Підприємства виробники		5, 10, 20 років
B.2.	Підприємства торгівлі		5, 10, 20 років
B.3	Господарства населення		5, 10, 20 років
B.4.	Державні резерви		5, 10, 20 років
B.№	тощо		5, 10, 20 років

*/ усі показники для визначення попиту-пропозиції та запасів (залишків) розраховуються у натуральному виразі із врахуванням перерахунків похідних продуктів у первинний продукт, по якому складається баланс

Періодичність складання прогнозних балансів визначається практичною доцільністю (календарний рік, маркетинговий рік, квартал, місяць). Прогнозні баланси попиту і пропозиції на окремі види овочевої і баштанної продукції складаються як по основному продукту, так і продуктах його переробки в перерахунку на основний вид за відповідними коефіцієнтами. При обчисленні показників перероблена овочева і баштанна продукція перераховуються у

первинну, за якою складається баланс. Коефіцієнти перерахунку продуктів харчування в основний продукт, наведені у табл. 2.

Інформаційною базою при складанні прогнозних балансів є дані фактичних балансів продовольчих ресурсів, що розробляються Держкомстатом України, форм державних статистичних спостережень підприємств і організацій сільського господарства, переробної промисловості, торгівлі, дані обстежень умов життя домогосподарств та їх сільськогосподарської діяльності, митної статистики та інших джерел, що характеризують формування продовольчих ресурсів та їх використання, адміністративна та відомча інформація, методи аналізу та експертних оцінок.

Таблиця 2

Коефіцієнти перерахунку переробленої продукції в основний продукт

Овочі та овочеві продукти	Коефіцієнт
Овочі свіжі та заморожені (<i>шокове заморожування</i>)	1
Огірки консервовані	0,68
Консервовані салати, закуски	8
Грибні консерви	0,58
Помідори консервовані	0,6
Томатна паста, томатний соус, кетчуп	0,62
Зелений горошок, солодка кукурудза та інші консервовані овочі	3
Продукти консервовані (на овочевій основі)	1,3
Капуста квашена	0,9
Огірки солоні	1,06
Помідори солоні	/0,78
Баклажани солоні цілі	1,05
Баклажани різані з грибами солоні	4
Баклажани різані з грибами та овочами солоні	5
Баклажани різані з грибами солоно-мариновані	1,11
Баклажани різані з грибами та овочами солоно-мариновані	1,11
Гриби солоні	5
Сушені овочі та гриби	1,10
Овочеві соки та напої	05
	0,89
	0,89
	5
	1,1
	9
	0,90
	0

Джерело: складено авторами за Наказом Мінекономіки від 18.12.2009 № 1426 "Про затвердження Методичних рекомендацій складання прогнозних балансів попиту і пропозиції продовольчих ресурсів" і доповнено за даними лабораторії переробки ІОБ НААН

Перелік форм державної статистичної звітності та інших джерел, які використовуються при складанні прогнозних балансів попиту і пропозиції овочевої і баштанної продукції наведено у табл. 3.

Орієнтовний обсяг фінансування заходів Концепції розвитку овочівництва до 2025 року

Напрямок фінансування	Роки		2021-2022 рр.		2023р.		2024р.		2025р.	
	Всього, млн. грн	Державний бюджет	Державний бюджет	Місцевий бюджет	Державний бюджет	Державний бюджет	Державний бюджет	Місцевий бюджет	Державний бюджет	Місцевий бюджет
Державна підтримка наукових установ за напрямками: «Селекція», «Новітні методи біотехнології» та «Насінництво у первинних ланках»	83,5	24,0	0,3	16,0	0,5	19,0	0,7	22,0	1,0	
Державна підтримка створення мережі кооперативних плодово-овочевих аукціонів	196,5	80,0	5,0	45,0	2,5	40,0	2,0	20,0	2,0	
Державна підтримка розвитку експорту свіжої овочевої та баштанної продукції сільськогосподарськими кооперативами	900,0	450,0	x	150,0	x	150,0	x	150,0	x	
Часткове відшкодування вартості будівництва нових тепличних комплексів (у межах 25%)	345,0	50,0	20,0	50,0	20,0	50,0	20,0	100,0	35,0	
Часткове відшкодування вартості будівництва та/або придбання обладнання для кооперативних пакувальних центрів свіжої овочевої та баштанної продукції (у межах 25%)	375,0	185,0	x	70,0	x	60,0	x	60,0	x	
Всього за напрямками	1900,0	789,0	25,3	331,0	23,0	319,0	22,7	352,0	38,0	

1. 2. Визначення обсягу фонду споживання населенням овочевих і баштанних культур

Фонди споживання основних видів сільськогосподарської продукції визначаються балансовим методом (табл. 4).

Таблиця 4

Фонди споживання основних продуктів харчування населенням України, тис. тонн

	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
М'ясо та м'ясопродукти включно субпродукти і жир-сирець	1611,0	1843,9	2384,0	2178,7	2195,0	2195,2	2232,1	2252,2
Молоко та молочні продукти	9788,8	10625,1	9469,8	8995,0	8942,0	8495,9	8354,8	8427,9
Яйця, млн шт.	8142,1	11207,0	13279,6	12014,8	11409,1	11594,0	11624,1	11832,3
Хлібні продукти (хліб та макаронні вироби у перерахунку на борошно; крупи, борошно, бобові)	6141,0	5817,2	5105,9	4422,8	4308,7	4284,5	4207,3	4102,7
Картопля	6660,2	6385,6	5913,8	5891,5	5966,3	6090,5	5893,1	5705,2
Овочі та баштанні продовольчі культури	5002,0	5662,5	6581,3	6889,8	6984,1	6783,0	6927,2	6923,8
Плоди, ягоди та виноград (без переробки на вино)	1439,1	1749,6	2203,2	2178,9	2118,7	2241,5	2444,6	2469,0
Риба та рибні продукти	412,5	676,5	667,0	367,2	410,2	460,0	497,1	523,9
Цукор	1809,0	1794,6	1704,0	1527,6	1420,4	1290,4	1260,1	1212,2
Олія	461,4	635,0	680,0	525,1	497,3	496,5	500,9	504,4

Джерело: складено авторами за статистичним збірником «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» - К.: «Держкомстат» - 2020. – с. 61

Фонд споживання основних видів овочевих і баштанних культур включає обсяг продукції, який використовується населенням країни на особисте споживання у будь-якому вигляді (табл. 5).

Фонд споживання овочів і продовольчих баштанних (кавунів, динь), включає свіжі, сушені, солені, мариновані та інші продукти переробки перелічених видів продукції. Сушені та перероблені овочі та баштанні продовольчі культури, включаються у фонд споживання в перерахунку на свіжі.

Далі розраховуються показники фактичного споживання основних продуктів харчування у кілограмах за рік – фонди споживання відповідних видів продуктів у розрахунку на одну особу наявного середньорічного населення України за основними продуктами харчування (табл. 6).

Аналогічно розраховуються показники фактичного споживання овочевих і баштанних культур у кілограмах за рік за регіонами (табл. 7).

Середньодобове споживання однією особою основних мікро- та макроелементів у складі продуктів харчування розраховано на підставі норм вмісту калорій, протеїну, жирів, мікроелементів у кілограмі відповідних продуктів, визначених НДІ гігієни харчування Міністерства охорони здоров'я України наведено у розрізі основних мікроелементів (табл. 8) та у загальному вигляді за регіонами (табл. 9).

Регіональні фонди споживання овочів і баштанних
продовольчих культур, тис. тонн

Регіони	Роки							
	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Україна	5002,0	5662,5	6581,3	6889,8	6984,1	6783,0	6927,2	6923,7
АР Крим	185,7	200,9	307,1	...	...	...	...	...
Вінницька	154,0	215,5	249,0	273,6	280,9	270,5	262,2	259,6
Волинська	86,0	115,4	151,0	160,2	162,0	161,5	159,5	160,1
Дніпропетровська	404,3	481,9	514,2	601,6	602,2	560,6	576,7	567,7
Донецька	530,4	606,5	670,8	603,3	627,1	608,7	596,3	595,5
Житомирська	147,4	154,1	168,8	194,4	206,3	198,7	197,3	199,5
Закарпатська	86,2	128,2	160,6	194,9	204,0	194,9	203,8	196,7
Запорізька	241,4	252,7	284,8	305,6	292,9	273,7	287,0	278,6
Івано-Франківська	103,0	116,4	138,3	186,8	191,1	198,4	199,9	198,5
Київська	449,2	510,5	630,9	755,0	794,7	813,7	852,5	861,1
Кіровоградська	186,0	161,3	162,2	170,5	171,1	165,8	173,6	173,4
Луганська	217,2	273,9	284,2	253,7	258,7	260,2	255,0	252,1
Львівська	224,9	308,8	321,3	381,1	404,9	392,7	415,4	430,8
Миколаївська	137,0	149,9	175,9	220,5	216,1	202,1	205,0	201,9
Одеська	223,7	286,3	352,7	405,8	384,7	358,0	376,8	381,8
Полтавська	215,5	220,1	257,2	272,2	270,1	259,4	262,9	263,1
Рівненська	97,2	109,7	149,5	164,6	159,5	174,1	170,8	173,7
Сумська	128,1	146,0	175,8	188,0	182,2	172,3	186,9	180,9
Тернопільська	101,0	110,9	141,0	176,0	171,3	169,9	167,1	175,0
Харківська	268,0	294,1	389,3	472,4	485,5	461,6	453,3	460,9
Херсонська	210,1	192,5	202,1	177,4	181,3	172,3	178,8	172,0
Хмельницька	124,2	146,6	160,9	177,1	180,2	190,3	199,8	194,9
Черкаська	210,8	190,9	214,5	221,2	216,9	197,7	211,3	208,1
Чернівецька	91,4	125,6	136,1	155,6	162,2	159,0	163,8	161,9
Чернівецька	179,3	163,8	183,1	178,3	178,2	166,9	171,5	176,0

Джерело: складено авторами за статистичним збірником «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» - К.: «Держкомстат» - 2020. – с. 61

Таблиця 6

Споживання основних продуктів харчування
на одну особу за рік; кілограмів

	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
М'ясо та м'ясопродукти включаючи субпродукти і жир-сирець	32,8	39,1	52,0	50,9	51,4	51,7	52,8	53,6
Молоко та молочні продукти	199,1	225,6	206,4	209,9	209,5	200,0	197,7	200,5
Яйця, шт	166	238	290	280	267	273	275	282
Хлібні продукти (хліб та макаронні вироби у перерахунку на борошно; крупи, борошно, бобові)	124,9	123,5	111,3	103,2	101,0	100,8	99,5	97,6
Картопля	135,4	135,6	128,9	137,5	139,8	143,4	139,4	135,7
Овочі та баштанні продовольчі культури	101,7	120,2	143,5	160,8	163,7	159,7	163,9	164,7
Плоди, ягоди та виноград (без переробки на вино)	29,3	37,1	48,0	50,9	49,7	52,8	57,8	58,7
Риба та рибні продукти	8,4	14,4	14,5	8,6	9,6	10,8	11,8	12,5
Цукор	36,8	38,1	37,1	35,7	33,3	30,4	29,8	28,8
Олія	9,4	13,5	14,8	12,3	11,7	11,7	11,9	12,0

Джерело: складено авторами за статистичним збірником «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» - К.: «Держкомстат» - 2020. – с. 61

Споживання овочів і баштанних продовольчих культур
на одну особу за рік, кілограмів за регіонами України

Регіони	Роки							
	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Україна	101,7	120,2	143,5	160,8	163,7	159,7	163,9	164,7
АР Крим	75,8	84,8	131,0	...	...	...	...	...
Вінницька	85,5	126,0	151,3	170,3	176,0	170,9	167,2	167,2
Волинська	80,7	110,7	145,6	153,6	155,5	155,3	153,8	154,9
Дніпропетровська	111,1	139,2	153,7	184,2	185,7	173,5	179,2	177,9
Донецька	107,7	130,5	150,7	140,9	147,4	144,2	142,5	143,5
Житомирська	104,2	115,2	131,6	155,3	165,8	160,8	161,0	164,3
Закарпатська	68,3	102,8	128,9	154,8	162,0	154,9	162,1	156,7
Запорізька	123,2	135,2	157,7	173,7	167,7	158,1	167,4	164,2
Івано-Франківська	72,3	83,7	100,2	135,1	138,4	143,9	145,3	144,8
Київська	100,6	114,7	139,8	163,1	170,9	174,1	181,2	181,9
Кіровоградська	160,9	150,0	160,0	174,5	176,5	172,5	182,6	184,6
Луганська	83,2	113,0	123,5	114,7	117,6	119,3	118,1	117,6
Львівська	84,4	119,6	126,1	150,3	159,8	155,1	164,5	171,2
Миколаївська	106,5	122,4	148,3	189,9	187,2	176,4	180,4	179,4
Одеська	89,5	118,8	147,6	169,5	161,1	150,1	158,2	160,5
Полтавська	129,6	140,8	172,2	188,5	188,5	182,6	186,8	188,8
Рівненська	82,3	94,7	129,8	141,7	137,2	149,9	147,4	150,4
Сумська	96,5	118,2	150,7	168,1	164,3	156,7	171,8	168,3
Тернопільська	87,6	99,4	129,8	164,8	161,2	160,9	159,3	167,9
Харківська	90,8	103,6	140,9	173,4	179,2	171,1	168,8	172,8
Херсонська	175,4	170,0	185,3	166,6	171,2	163,9	171,5	166,5
Хмельницька	85,5	106,2	120,9	136,5	139,7	148,7	157,4	154,7
Черкаська	147,6	141,5	166,2	177,3	175,3	161,3	174,1	173,5
Чернівецька	98,3	138,1	150,5	171,0	178,4	175,2	180,9	179,3
Чернігівська	141,1	139,0	165,9	169,8	171,5	162,5	169,3	176,3

Джерело: складено авторами за статистичним збірником «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» - К.: «Держкомстат» - 2020. – с. 61

Таблиця 8

Середньодобове споживання населенням основних мікро- та макроелементів у складі продуктів харчування
(у розрахунку на одну особу)

Основні мікроелементи	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Усього(вкл. алкоголь і тонізуючі речовини)								
Калорійність, ккал	2661	2916	2933	2799	2742	2707	2706	2691
Протеїн, г	78,6	86,0	87,5	84,3	84,1	84,3	84,3	84,3
Жири, г	71,7	89,7	99,2	92,0	90,5	89,9	90,8	91,8
Кальцій, мг	825	927	893	904	901	874	872	879
Залізо, мг	19,4	20,5	20,5	20,2	20,1	20,2	20,2	19,9
Ретинол, мкг	1004	1156	1088	1093	1086	1044	1034	1049
Еквівалент бета- каротину, мкг	1472	1735	2035	2260	2298	2241	2297	2310
Еквівалент ретинолу і бета-каротину (RET+ 1/6 B-CARQ), мкг	1249	1446	1427	1470	1470	1419	1418	1435
Тіамін, мг	1,81	1,90	1,88	1,83	1,81	1,81	1,80	1,80
Рибофлавін, мг	2,27	2,51	2,55	2,56	2,55	2,49	2,60	2,60
Ніацин, мг	16,8	17,9	18,8	18,4	18,6	18,6	18,6	18,5
Аскорбінова кислота, мг	100	111	121	130	132	133	136	135
Продукти рослинного походження								
Калорійність, ккал	2050	2183	2124	2008	1952	1926	1919	1891
Протеїн, г	46,7	47,1	44,3	42,9	42,5	42,5	42,1	41,4
Жири, г	30,4	40,7	43,4	37,0	35,4	35,4	35,8	35,9
Кальцій, мг	238	257	270	278	277	277	281	280
Залізо, мг	16,4	16,8	16,3	16,1	16,0	16,1	16,1	15,8
Ретинол, мкг	—	—	—	—	—	—	—	—
Еквівалент бета- каротину, мкг	1364	1612	1923	2148	2186	2134	2191	2202
Еквівалент ретинолу і бета-каротину (RET+ 1/6 B-CARQ), мкг	227	269	320	358	365	357	366	368
Тіамін, мг	1,52	1,52	1,45	1,40	1,38	1,39	1,40	1,40
Рибофлавін, мг	0,66	0,65	0,65	0,67	0,66	0,66	0,70	0,70
Ніацин, мг	12,1	12,7	12,3	12,1	12,2	12,2	12,1	11,9
Аскорбінова кислота, мг	94	104	114	123	125	126	129	128
Продукти тваринного походження								
Калорійність, ккал	611	733	809	791	790	781	787	800
Протеїн, г	31,9	38,9	43,2	41,4	41,6	41,8	42,2	42,9
Жири, г	41,3	49,0	55,8	55,0	55,1	54,5	55,0	55,9
Кальцій, мг	587	670	623	626	624	597	591	599
Залізо, мг	3,0	3,7	4,2	4,1	4,1	4,1	4,1	4,1
Ретинол, мкг	1004	1156	1088	1093	1086	1044	1034	1049
Еквівалент бета- каротину, мкг	108	123	112	112	112	107	106	108
Еквівалент ретинолу і бета-каротину (RET+ 1/6 B-CARQ), мкг	1022	1177	1107	1112	1105	1062	1052	1067
Тіамін, мг	0,29	0,38	0,43	0,47	0,46	0,43	0,43	0,42
Рибофлавін, мг	1,61	1,86	1,90	2,04	2,02	1,89	1,89	1,83
Ніацин, мг	4,7	5,2	6,5	6,9	6,7	6,3	6,4	6,4
Аскорбінова кислота, мг	6	7	7	7	7	7	7	7

Джерело: складено авторами за статистичним збірником «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» - К.: «Держкомстат» - 2020. – с. 61

Калорійність середньодобового раціону населення у розрахунку на одну особу, ккал за регіонами України

	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Україна	2661	2916	2933	2799	2742	2707	2706	2691
Автономна Республіка Крим області	2413	2640	2825	...	...	...	...	...
Вінницька	2693	3269	3175	3053	2975	2995	3016	2948
Волинська	2585	2911	3146	2981	2863	2774	2873	2846
Дніпропетровська	2607	2966	2854	2746	2770	2746	2796	2727
Донецька	2580	2937	2927	2664	2604	2606	2524	2460
Житомирська	2616	2957	3151	2947	2925	2899	2873	2807
Закарпатська	3054	3055	2981	2805	2843	2824	2818	2851
Запорізька	2671	2731	2778	2710	2621	2547	2519	2503
Івано-Франківська	2874	3112	2959	2927	2930	2975	2930	2994
Київська	2470	2650	2813	2748	2662	2590	2598	2621
Кіровоградська	2870	2984	2887	2943	2833	2791	2840	2811
Луганська	2331	2891	2846	2252	2237	2247	2282	2364
Львівська	2761	2827	2837	2870	2814	2745	2720	2778
Миколаївська	2610	3169	3041	2836	2788	2685	2805	2766
Одеська	2404	2822	2839	2801	2723	2694	2699	2634
Полтавська	2851	2975	3018	2873	2771	2699	2680	2719
Рівненська	2583	2755	2937	2743	2617	2624	2503	2548
Сумська	3021	3019	3054	2807	2743	2743	2772	2691
Тернопільська	2900	2868	2931	2856	2747	2744	2649	2768
Харківська	2733	2892	2849	2715	2662	2636	2565	2509
Херсонська	2921	3094	3020	2951	2902	2882	2796	2711
Хмельницька	2692	2997	2954	2922	2902	2858	2964	2890
Черкаська	2993	3252	3316	3185	3093	2929	2995	3006
Чернівецька	2531	3022	2996	2894	2900	2806	2890	2861
Чернігівська	3137	3051	3207	2971	2850	2892	3002	3049

Джерело: складено авторами за статистичним збірником «Баланси та споживання основних продуктів харчування населенням України» - К.: «Держкомстат» - 2020. – с. 61

Прогнозний фонд споживання основних видів овочевих і баштанних культур населенням є фундаментальним показником, що розраховується при складанні прогнозних балансів шляхом множення прогнозної кількості осіб, що проживатиме в країні у прогнозованому періоді на прогнозний рівень споживання продукції на душу населення.

Для оцінки прогнозного рівня середньодушового споживання продуктів харчування доцільно базуватися на оцінці споживання як функціональної залежності між споживанням продукції та доходами населення за ряд попередніх років.

Крім того, при розрахунку прогнозного фонду споживання необхідно зважати також і на інші показники: раціональні норми середньодушового споживання, прогнозований рівень реальних наявних доходів населення, заходи державного регулювання ринків продовольства тощо.

Склад фонду споживання основних видів овочевих і баштанних культур включає: свіжі, сушені, солені, мариновані та інші продукти переробки перелічених видів продукції. Сушені та перероблені овочі та баштанні включаються у фонд споживання в перерахунку на свіжі.

При складанні прогнозного балансу, враховується можливість збільшення медичних норм споживання з метою їх наближення до міжнародних норм.

1. 3. Формування інших статей прогнозних балансів

2. 3.1. Виробництво продукції.

Основним джерелом формування пропозиції продовольчих ресурсів є обсяг власного виробництва продукції за період, на який складається баланс.

Методи розрахунку обсягу виробництва для складання прогнозних балансів мають відмінності в залежності від виду продукції.

У традиційній методиці, затвердженій Кабміном України вказано, що при заповненні статті "виробництво" для прогнозування обсягів продукції рослинництва та продуктів її переробки використовуються середні показники валових зборів за останні 5 років, коефіцієнти витрат сільськогосподарської сировини на виробництво харчової продукції.

При складанні прогнозних балансів споживання основних видів овочевої і баштанної продукції нами пропонується використовувати середній показник посівних площ, врожайності та валових зборів овочевих і баштанних культур за останні 10 років, що дасть змогу розробити достовірний прогноз валових зборів по окремих культурах.

2.3.2. Експорт. При розробці прогнозного балансу раціональний експорт - це обсяг продукції, який може бути вивезений упродовж періоду, на який складається баланс, за межі країни, за умови повного забезпечення потреб внутрішнього ринку. У прогнозному балансі позиція "експорт" є балансуючою.

2.3.3. Імпорт. При розробці прогнозного балансу імпорт розраховується як обсяг продукції, яка повинна бути ввезена із-за меж країни: для покриття дефіциту внутрішнього ринку (у разі його наявності) та/або у рамках міжнародних зобов'язань України.

2.3.4. Інше споживання.

Основними складовими статті "інше споживання" є "виробниче споживання", "переробка продукції" та "втрати".

2.3.4.1. "Виробниче споживання" формується в залежності від виду продовольчого ресурсу на який складається прогнозний баланс. Основними складовими виробничого споживання є: "витрати на посів", "витрати на корм". Стаття прогнозного балансу "витрати на посів" розраховується шляхом множення прогнозованої площі посіву сільськогосподарської культури на середню норму висіву на гектар посівної площі (табл. 7.).

2.3.4.2. Стаття "витрати на корм худобі" розраховується виходячи з даних про норми витрати зерна на корм і середньорічне прогнозоване поголів'я худоби та птиці. Слід зазначити, що зважаючи на те, що суттєвий обсяг поголів'я худоби та птиці на сьогодні утримується в господарствах населення, де не завжди дотримуються науково-обґрунтованого раціону годівлі тварин, при розрахунку потреби ресурсу на корм, необхідно також брати до уваги статистичну інформацію щодо фактичного використання кормів.

2. 3.4.3. До статті прогнозного балансу "переробка продукції" включається обсяг продукції, яка використовується для виробництва продукції на нехарчові цілі, або продукції, що враховується у споживанні інших груп продовольчих ресурсів. Це характерно для прогнозних балансів зерна (переробка на спирт, солод тощо), плодів, ягід та винограду (вино тощо), олії (оліфа тощо), картоплі (крохмаль тощо). При складанні прогнозного балансу обсяги переробки продукції визначаються, виходячи із звітних даних органів державної статистики за попередні роки, консультацій із громадськими професійними організаціями виробників продовольства, експертних оцінок.

2. 3.4.4. При складанні прогнозних балансів обсяг втрат продукції визначається як відсоток від виробництва продукції, величина якого є співвідношення між обсягом втрат і виробництва, яке склалося у попередніх роках.

2. 3.5. Запаси продукції та їх зміна. При складанні прогнозних балансів запаси на початок періоду переносяться у форму балансу зі звітного статистичного балансу; запаси на кінець періоду - це обсяг продовольчого ресурсу, який повинен, як мінімум, дорівнювати двомісячному обсягу внутрішнього споживання. Також дотримуються положення чинного законодавства щодо обов'язкової наявності у державних резервах встановлених обсягів

ресурсів. Стаття балансу "зміна запасів" визначається як різниця між запасами на кінець та початок періоду. У разі, якщо така різниця є додатною – обсяг запасів віднімається від попиту, якщо від'ємною - обсяг запасів додається до попиту.

Таблиця 7

Потреба базового, базового та сертифікованого насіння основних овочевих та малопоширених овочевих культур для всіх категорій господарств України

Культура	Площа посіву СН, тис. га	Норма висіву, кг/га	Урожайність насіння, ц/га	Потреба СН зі страхфондом 10%, т	Потреба БН зі страхфондом 50%, т	Потреба ДН зі страхфондом 100%, кг
Овочі відкритого ґрунту - всього	440,2	х	х	2235,3	72,3	11789,5
з них:						
Капуста всяка	67,0	1	3	73,7	0,4	9,8
Томати	71,8	1	1	79,0	1,2	47,4
Огірки	47,1	6	1,5	310,9	18,7	2984,3
Морква	42,4	8	6	373,1	7,5	796,0
Буряк столовий	38,4	14	10	591,4	12,4	1390,9
Цибуля ріпчаста	56,1	9	3	555,4	25,0	5998,2
Гарбузи столові	28,9	4	2	127,2	3,8	305,2
Кабачки	30,8	3	1,5	101,6	3,0	243,9
Баклажани	5,6	1	1	6,2	0,1	3,7
Перець солодкий і гіркий	15,4	1	1	16,9	0,3	10,2
Інші овочеві культури *	22,1	-	-	-	-	-
Малопоширені, зелені та пряно-ароматичні культури	14,7	-	-	261,5	30,2	11687,5
у т. ч.						
цибуля зелена	4,06	12	5	53,6	1,93	185,2
салат	2,93	2,5	3	8,1	0,10	3,4
ревінь	0,15	3	10	0,5	0,00	0,03
шпинат	0,07	12	5	0,97	0,03	3,4
шавель	0,44	3	7	1,5	0,01	0,2
петрушка	1,30	8	5	11,4	0,27	17,5
кріп	0,90	10	5	9,9	0,30	23,8
редиска, редька	0,73	5	9	4,03	0,03	0,8
капуста цвітна, броколі	0,89	1	2	0,9	0,01	0,2
капуста савойська, брюссельська, кольрабі та ін.	1,31	1,5	5	2,2	0,01	0,2
цибуля батун, запашна, шніт, слизун та ін.	0,36	10	4	3,9	0,15	29,8
селера	1,03	0,4	4	0,5	0,01	0,01
пастернак	0,73	5	6	4,03	0,05	3,4
естрагон (тархун)	0,29	0,4	1,5	0,13	0,01	0,01
бобові	0,88	200,0	20	193,3	29,0	11598,9
цукрова кукурудза	0,73	25	35	20,14	0,22	6,2
Інші малопоширені, зелені та пряно-ароматичні культури **	22,05	-	-	-	-	-
Баштанні продовольчі культури - всього	70,0	х	х	287,8	8,6	690,6
з них:						
Кавун	51,6	4	2	227,0	6,8	544,9
Диня	18,4	3	1,5	60,7	1,8	145,7
Овоче-баштанні РАЗОМ	510,2	х	х	2523,1	80,9	12480,2

* Інші овочеві культури (часник, патисони, ріпа, пастернак, хрін та ін.)

** Інші малопоширені, зелені та пряно-ароматичні культури (базилік, коріандр, арахіс підземний, артишок посівний, вівсяний корінь, гадьчник звичайний, доліхос, змієголовник молдавський, мезембриантемум (льодяник), настурція (квасоля) велика, настурція лікарська, огірочник лікарський, родовик лікарський, розхідник звичайний, холодок лікарський, цефалофлора ароматна, цикорій коренеплідний, цикорій салатний).

1.4. Основні індикатори продовольчої безпеки України

Підписання Україною Угоди про Асоціацію з ЄС ставить нові вимоги до розвитку національної економіки, вимагає врахування сучасних тенденцій глобалізації товарних ринків, потребує активного моніторингу стану як внутрішнього, так і світового продовольчого ринку. Економічна міцність держави характеризується продовольчим забезпеченням населення на рівні раціональних норм споживання, які виражаються внутрішніми і зовнішніми факторами.

Ефективне аграрне виробництво є основою забезпечення продовольчої безпеки держави, задоволення населення основними продуктами харчування в достатній кількості та різного асортименту. Проблеми розвитку аграрного сектору, актуальні тенденції цінової світової кон'юнктури на продовольчі ресурси, недостатня увага держави до проблем галузі створюють передумови для виникнення кризових явищ у забезпеченні населення продуктами харчування.

Продовольча безпека – це стан виробництва продуктів харчування в країні, що здатний повною мірою забезпечити потреби кожного члена суспільства в продовольстві належної якості за умови його збалансованості та доступності для кожного члена суспільства. Законом України «Про основи національної безпеки України» від 19.06.2003 р. № 964-IV (стаття 7) виділено критичний стан загрози продовольчій безпеці України в економічній сфері [2]. Даний закон втратив чинність на підставі Закону «Про національну безпеку України» за № 2469-VIII від 21.06.2018 р. Цей Закон відповідно до статей 1, 2, 17, 18 і 92 Конституції України визначає основи та принципи національної безпеки і оборони, цілі та основні засади державної політики, що гарантуватимуть суспільству і кожному громадянину захист від загроз [3].

Проект Закону України “Про продовольчу безпеку України” є свідомим тому, що проблемі продовольчої безпеки в Україні починають надавати необхідної уваги. Так, Закон встановлює основні засади формування концепції продовольчої безпеки України, правовий механізм її інституційно-функціонального забезпечення, індикатори та критерії продовольчої безпеки, основні напрями державної політики у сфері харчування населення, забезпечення якості та безпеки продовольства, його економічної та фізичної доступності тощо. Особлива увага в Законі України «Про продовольчу безпеку України» приділяється якісним показникам сільськогосподарської харчової продукції та продовольства під час їхнього виробництва та реалізації. Зокрема, це підвищення родючості земель сільськогосподарського призначення, розвиток тваринництва і його кормової бази, створення та впровадження нових технологій глибокої і комплексної переробки продовольчої сировини, методів її зберігання і транспортування, активізація інноваційної діяльності в галузях продовольчого комплексу, сприяння реалізації, забезпечення функціонування інформаційного середовища аграрного ринку та ін. Як зазначає Григорій Миколайович, сьогодні настав час «переходити від принципу односторонньої підтримки учасників ринку до принципів формування системи групових інтересів споживачів, виробників, держави на аграрному ринку».

Сьогодні спостерігається критично низький рівень продовольчої безпеки населення України (нині калорійність раціону харчування українця складає близько 2500 ккал, тоді як у розвинених країнах 3300-3800 ккал).

Ще одним важливим аспектом необхідності вирішення проблеми є необхідність контролю якості продовольства, відсутність якого слід вважати головною причиною погіршення показників життєдіяльності населення.

Прийняття Закону України “Про продовольчу безпеку України” є важливим кроком у забезпеченні продовольчої безпеки, оскільки він повинен визначити правові, економічні, соціальні, екологічні та організаційні засади державної політики у сфері продовольчої безпеки та дати можливість розрахунку продовольчого балансу як для внутрішніх потреб країни, так і для експорту за кордон. Оцінити продовольчу безпеку можна за допомогою визначення системи показників [3] (табл. 8).

**Індикатори продовольчої безпеки України відповідно до проекту
Закону України “Про продовольчу безпеку України”**

Група	Показник
1. Рівень споживання населенням харчових продуктів	1.1. Сукупний показник фактичного споживання окремих видів харчових продуктів в розрахунку на душу населення у домогосподарствах з дітьми в залежності від кількості дітей у їхньому складі
	1.2. Сукупний показник фактичного споживання окремих видів харчових продуктів в розрахунку на душу населення у домогосподарствах за рівнем сукупних витрат на одну особу
	1.3. Добова калорійність харчового раціону, враховуючи його збалансованість за вмістом білків, жирів, вуглеводів, вітамінів, макро- та мікроелементів
2. Економічна доступність Харчових продуктів	2.1. Вартість набору харчових продуктів відповідно до раціональних норм їхнього споживання у відношенні до рівня середньомісячної номінальної заробітної плати із урахуванням розподілу населення за рівнем сукупних витрат на одну особу та частки сукупних і грошових витрат на продукти харчування в загальній структурі витрат населення
	2.2. Вартість набору харчових продуктів відповідно до раціональних норм їхнього споживання у відношенні до рівня середньомісячної реальної заробітної плати із урахуванням розподілу населення за рівнем сукупних витрат на одну особу та частки сукупних і грошових витрат на продукти харчування в загальній структурі витрат населення
	2.3. Індекс споживчих цін на продовольчі товари, в т.ч. у розрізі окремих видів товарів, а також корелюючись на обсяги адресної продовольчої допомоги населенню та рівень монополізації продовольчого ринку
3. Фізична доступність харчових продуктів	3.1. Структура джерел реалізації продовольчих товарів на ринку
	3.2. Наявність мережі роздрібної торгівлі у розрахунку на 10 тис. осіб
	3.3. Чисельність торгових місць на продовольчих ринках у розрахунку на 10 тис. осіб
	3.4. Чисельність підприємств малого бізнесу у сфері торгової діяльності на відповідній території
	3.5. Стан розвитку оптової торгівлі продовольчими товарами
	3.6. Наявність основних видів продовольчих товарів у роздрібній торговій мережі та на ринках на відповідній території
	3.7. Асортимент продовольчих товарів у роздрібній торговій мережі на відповідній території
4. Стійкість продовольчого ринку	4.1. Рівень роздрібних цін на сільськогосподарську продукцію
	4.2. Рівень закупівельних цін на сільськогосподарську продукцію
	4.3. Нормативна рентабельність виробництва Сільськогосподарської продукції
	4.4. Рівень залучення місцевих виробничих та переробних потужностей для насичення локальних ринків продукцією власного виробництва, що вимірюється у відсотках продажу окремих видів продовольчих товарів місцевого виробництва в загальному обсязі їх реалізації
5. Ступінь незалежності продовольчого ринку	5.1. Частка імпортних харчових продуктів у загальній структурі їх реалізації
	5.2. Рівень самозабезпеченості продовольчими товарами
	5.3. Обсяг державних запасів продовольства
	5.4. Баланс зовнішньої торгівлі продовольчими товарами
6. Якість і безпечність харчової продукції	6.1. Частка харчової продукції, виявлена як невідповідна діючим вимогам щодо якості та безпечності
	6.2. Обсяг окремих видів харчових продуктів та сільськогосподарської сировини, що виробляється за міжнародними стандартами якості в загальному обсязі їх виробництва
	6.3. Обсяги виробництва та реалізації на вітчизняному ринку органічної харчової продукції
7. Рівень розвитку агропродовольчої сфери	7.1. Обсяг виробництва окремих видів Сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів
	7.2. Урожайність основних видів сільськогосподарських культур, продуктивності худоби і птиці
	7.3. Частка господарств населення у виробництві окремих видів сільськогосподарської продукції
	7.4. Рентабельність виробництва основних видів сільськогосподарської продукції і продовольчих товарів
	7.5. Фінансові результати діяльності сільськогосподарських і переробних підприємств
	7.6. Обсяги інвестицій в агропродовольчу сферу, у т.ч. іноземних
	7.7. Рівень державної підтримки аграрних товаровиробників
8. Природно-ресурсний потенціал і ефективність його використання	8.1. Показники родючості земель сільськогосподарського призначення, у тому числі в розрізі окремих територій
	8.2. Частка деградованих земель у загальній структурі
	8.3. Рівень розораності земель

Слід відзначити, що українським законодавством визначено мінімальні норми споживання основних продуктів харчування населенням України, що затверджено Постановою Кабінету Міністрів України від 14.04.2000 р. № 656 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення» (табл. 10).

Таблиця 10

Мінімальний набір овочів для основних соціальних і демографічних груп населення, кг/люд/рік *

Основні види овочів (у т.ч. солені, квашені)	Діти		Дорослі	
	Віком до 6 років	Віком від 6 до 18 років	Працездатне населення	Пенсійного віку, або ті, що втратили працездатність
Капуста	16,4	21,9	28	27,5
помідори	16,4	21,9	25	22
морква	8,2	10,9	9	8
огірки	6,6	8,7	25	22
буряк	6,6	8,7	9	8
цибуля	6,0	7,9	9,1	7,1
часник	0,6	0,8	0,9	0,9
кабачки, гарбузи	11,3	13,0	13	10
баштанні	10,0	15,5	16	14,5
Всього	82,1	108,4	135	120

* Складено автором у відповідності до Постанови КМУ від 11 жовтня 2016 року № 780 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення [4]

За рекомендацією Інституту харчування АМН України людина на рік повинна споживати: 161 кг овочевих і баштанних культур, у т.ч. – 134 кг - овочевих і 27 кг баштанних продовольчих культур, з них – 29 кг капусти білоголової, 39 кг – томату, 10 кг – огірку, 9 кг моркви, 10 кг – буряку столового, 9 кг – цибулі на ріпку, 28 кг – інших овочів, з них – 0,8 кг г часнику, 4,2 кг – цвітної капусти, 3,2 кг – кабачка і патисона, 3,6 кг – редички і редьки, 7,8 кг зеленних і малопоширених видів овочів (у т. ч. 2,4 кг – цибулі зеленої, 4 кг – кропу та петрушки усіх видів; 1,4 кг – салату, шпинату, шавлю та інших видів малопоширених культур). Причому, з них до споживача повинно надходити – 7 кг з поля (відкритий ґрунт), 0,5 кг – із захищеного ґрунту та 0,3 кг – із переробки разом з консервованою продукцією (табл. 10).

Для оцінювання задоволення потреб населення у продуктах харчування було розраховано відсоток задоволення потреб (І вик. норм, %) за формулою:

$$\text{І вик. норм, \%} = \frac{\text{Фактично спожитого продукту}}{\text{Раціональна норма споживання і - го продукту}} \times 100$$

Таблиця 10

Рекомендовані диференційовані норми споживання
овочів і баштанних культур в Україні (на душу населення), кг

ВИД ОВОЧІВ	Річна норма	У тому числі											
		свіжі						перероблені					
		всього	з поля	з сховищ	закритий ґрунт	свіжозаморожені	всього	консервовані	квашені і солені	сушені			
Овочі всього:	134	94,3	48,2	32,4	9,9	3,8	39,7	29,1	8,6	2,0			
у т. ч. капуста білоголова	29	23,8	11,6	12,2	-	-	5,2	-	5,2	-			
томат	39	21,1	18,4	-	2,7	-	17,9	17,9	-	-			
огірок	10	6,6	2,3	-	4,3	-	3,4	-	3,4	-			
морква	9	8,0	2,0	4,3	-	1,7	1,0	0,5	-	0,5			
бурак столовий	10	8,5	2,1	6,4	-	-	1,5	1,0	-	0,5			
цибуля на ріпку	9	7,4	2,0	5,4	-	-	1,6	0,8	-	0,8			
інші овочі:	28	18,9	9,8	4,1	2,9	2,1	9,1	8,9	-	0,2			
у т. ч. часник	0,8	0,6	-	0,6	-	-	0,2	0,2	-	-			
капуста цвітна	4,2	4,2	1,6	1,1	-	1,5	-	-	-	-			
кабачок і патисон	3,2	0,9	0,9	-	-	-	2,3	2,3	-	-			
редиска і редька	3,6	3,6	1,7	1,9	-	-	-	-	-	-			
Баштанні продовольчі	27,0	27,0	27	-	-	-	-	-	-	-			
Всього	161	121,3	75,2	32,4	9,9	3,8	39,7	29,1	8,6	2,0			

Помітним є відставання від раціонального споживання за наступними групами: «молоко і молокопродукти» – на 42 %, «плоди, ягоди і виноград» – на 37 %, «м'ясо і м'ясопродукти» – на 30 %, «риба та рибопродукти» – на 27 %, «цукор» – на 2 % (табл. 11).

Таблиця 11

Споживання основних продуктів харчування за регіонами України, 2019 р.

Роки	Продукти										
	Середньодобова калорійність, ккал	М'ясо і м'ясопродукти	Молоко і молокопродукти	Яйця, штук	Хліб і хлібопродукти	Картопля	Овочі і баштанні	Плоди, ягоди, виноград	Риба і рибні продукти	Цукор	Олія
1990	3597	68,0	373,0	272,0	141,0	131,0	103,0	47,0	18,0	50,0	12,0
1995	2696	38,9	243,6	171	128,4	123,8	96,7	33,4	3,6	31,6	8,2
1996	2646	37,2	230,5	161	123,7	128,1	92,0	34,9	4,3	32,6	8,6
1997	2617	34,8	210,9	152	126,8	134,7	90,7	39,6	5,0	30,7	8,5
1998	2592	33,4	213,6	154	126,4	129,9	94,3	28,3	5,9	31,6	8,3
1999	2565	33,1	210,9	163	122,4	122,5	96,3	22,2	7,3	32,7	9,0
2000	2661	32,8	199,1	166	124,9	135,4	101,7	29,3	8,4	36,8	9,4
2001	2758	31,1	205,2	180	129,6	139,5	104,8	26,4	11,0	39,5	10,0
2002	2800	32,6	225,3	209	131,2	132,8	108,0	28,5	11,9	36,1	10,7
2003	2798	34,5	226,4	214	124,5	138,0	113,6	33,0	12,0	36,4	11,3
2004	2910	38,5	226,0	220	125,6	141,4	115,4	33,9	12,3	38,4	13,0
2005	2916	39,1	225,6	238	123,5	135,6	120,2	37,1	14,4	38,1	13,5
2006	2935	42,0	234,7	251	119,5	133,6	126,7	34,8	14,4	35,9	13,6
2007	2940	45,7	224,6	252	115,9	130,4	118,4	42,1	15,3	40,0	14,3
2008	2998	50,6	213,8	260	115,4	131,8	129,2	43,5	17,5	40,9	15,0
2009	2946	49,7	212,4	272	111,7	133,0	137,1	45,6	15,1	37,9	15,4
2010	2933	52,0	206,4	290	111,3	128,9	143,5	48,0	14,5	37,1	14,8
2015	2951	51,2	204,9	310	110,4	139,3	162,8	52,6	13,4	38,5	13,7
2016	2954	54,4	214,9	307	109,4	140,2	163,4	53,3	13,6	37,6	13,0
2017	2969	56,1	220,9	309	108,4	135,4	163,3	56,3	14,6	37,1	13,3
2018	2939	54,1	222,8	310	108,5	141,0	163,2	52,3	11,1	36,3	13,1
2019	2707	51,7	200,0	273	100,8	143,4	159,7	52,8	10,8	30,4	11,7
Мінімальні норми	x	52,0	341,0	231,0	94,0	96,0	135	68,0	12,0	32,0	8,0
Раціональні норми	x	80,0	380,0	290,0	101,0	124,0	161,0	90,0	20,0	38,0	13,0
2019 у % до мін.	x	94,4	58,7	118,2	107,2	149,4	145,2	77,6	90,0	95,0	146,3
2019 у % до рац.	x	64,6	52,6	94,1	99,8	115,6	99,2	58,7	54,0	80,0	90,0
2019 у % до 1990	x	76,0	53,6	100,4	71,5	109,5	155,0	112,3	60,0	60,8	97,5

* Баланс та споживання основних продуктів харчування населення України: статистичний збірник – К., 2020

** За термінологією МОЗ України “Орієнтовний набір основних продовольчої сировини і харчових продуктів для забезпечення у середньому на душу населення на 2005-2019 роки”

*** Затвердженні Постановою кабінету Міністрів України від 14.04.2000р. № 656

При виробництві 240,0 кг/одну людину, до споживача надходить тільки 159,7 кг. Різниця (31,3%) кг витрачається на: корм худобі (15,6%), висівання (1,1%), експорт (2,8%), втрати (11,8%) (рис. 4.)

Аналіз балансу попиту і пропозиції за 2000 – 2019 роки показав, що частка фонду споживання у валовому виробництві постійно знижується і на сьогодні складає 68,7%, проти 80,7% аналогічного показника у 2000 році.

Рис. 2. Структура розподілу овочево-баштанної продукції у 2019 р, %

Збільшується і частка імпорту. На сьогодні його обсяги становлять 129 тис. тонн., що у 4,4 разу перевищує рівень 2000 року. Значними є і втрати, їх частка у фонді виробництва становить 10,8% проти 2,9% аналогічного показника у 2000 році. За період 2000–2019 рр. фонд виробництва в розрахунку на одну особу, враховуючи кількість населення по кожному року, збільшився у 1,6 разу, а фонд споживання в розрахунку на одну особу – в 1,4 разу. Тобто, не зважаючи на ріст абсолютних показників виробництва і споживання, темп росту споживання нижчий, ніж темп росту виробництва (табл. 12,13).

Баланс овочів і баштанних продовольчих культур у підприємствах у 2019 році

	Надходження			Використання					запаси на кінець року
	запаси на початок року	вироблено		на посів	на корм	реалізовано за всіма напрямками	втрати при зберіганні		
		овочів	баштанних продовольчих культур						
Україна	237,8	1420,9	30,2	1,1	9,7	1327,3	84,4	266,4	
Вінницька	0,3	10,4	0,1	0,0	0,0	9,4	0,1	1,3	
Волинська	12,0	17,4	0,0	0,0	0,0	14,3	1,5	13,6	
Дніпропетровська	42,0	114,3	2,3	0,0	0,8	76,2	16,4	65,2	
Донецька	5,9	12,5	0,4	0,0	0,0	12,5	0,1	6,2	
Житомирська	2,3	6,8	0,0	0,0	0,1	4,7	0,7	3,6	
Закарпатська	0,1	1,5	0,0	0,0	0,0	1,6	0,0	0,0	
Запорізька	5,3	21,9	1,5	0,0	0,1	22,0	0,0	6,6	
Івано-Франківська	8,4	4,4	0,0	0,0	1,1	6,5	0,0	5,2	
Київська	6,3	54,1	0,1	0,1	0,6	49,3	0,2	10,3	
Кіровоградська	0,2	8,0	0,5	0,2	0,1	3,4	0,0	5,0	
Луганська	0,0	0,2	0,1	0,0	0,0	0,3	0,0	0,0	
Львівська	4,2	29,8	0,0	0,0	0,0	29,3	0,2	4,5	
Миколаївська	27,9	282,5	2,1	0,0	0,1	280,8	21,6	10,0	
Одеська	25,6	55,9	1,5	0,0	0,1	55,6	0,4	26,9	
Полтавська	2,5	5,9	0,5	0,0	0,1	5,4	0,0	3,4	
Рівненська	0,0	7,3	0,0	0,0	0,0	7,1	0,2	0,0	
Сумська	0,5	3,3	0,0	0,0	0,0	2,6	0,0	1,2	
Тернопільська	4,0	18,3	0,0	0,0	0,1	10,1	5,2	6,9	
Харківська	1,5	25,5	0,6	0,0	0,1	24,6	0,0	2,9	
Херсонська	56,8	613,8	20,4	0,0	0,1	601,2	31,0	58,7	
Хмельницька	1,0	8,4	0,0	0,1	0,3	6,5	0,0	2,5	
Черкаська	27,7	112,5	0,1	0,7	6,0	96,8	6,8	30,0	
Чернівецька	0,0	1,0	0,0	0,0	0,0	1,0	0,0	0,0	
Чернігівська	3,3	5,2	0,0	0,0	0,0	6,1	0,0	2,4	

	Надходження				Використання					
	запаси на початок року	вироблено		куплено та інші надходження	на посів	на корм	реалізовано за всіма напрямками	втрати при зберіганні	для споживання	запаси на кінець року
		овочів	баштанних продовольчих культур							
Україна	3196,9	8266,7	525,8	2392,2	110,1	1524,9	2019,1	498,0	6923,8	3305,7
області										
Вінницька	136,4	445,3	34,0	59,3	6,9	84,7	160,6	20,1	259,6	143,1
Волинська	97,2	264,5	0,0	55,5	3,4	70,1	69,2	18,3	160,1	96,1
Дніпропетровська	268,0	613,2	33,7	97,4	7,0	85,8	56,7	35,8	567,7	259,3
Донецька	54,5	257,7	19,3	383,2	3,3	21,6	12,9	16,9	595,5	64,5
Житомирська	202,3	386,9	3,9	8,7	5,4	56,7	75,4	28,5	199,5	236,3
Закарпатська	96,2	269,5	0,1	81,5	4,2	51,2	82,7	12,7	196,7	99,8
Запорізька	132,2	252,0	30,7	159,6	2,5	40,8	105,3	17,7	278,6	129,6
Івано-Франківська	48,7	177,1	0,0	87,5	5,4	24,0	28,7	6,2	198,5	50,5
Київська	141,4	511,7	9,4	464,2	4,9	68,5	23,0	33,2	861,1	136,0
Кіровоградська	174,2	252,8	20,7	42,1	4,9	52,5	71,2	13,4	173,4	174,4
Луганська	42,5	177,6	24,3	92,1	5,6	18,8	12,1	4,4	252,1	43,5
Львівська	136,1	679,3	0,0	104,9	6,8	91,8	150,8	38,3	430,8	201,8
Миколаївська	55,6	196,0	28,1	58,4	2,1	27,1	45,6	7,8	201,9	53,6
Одеська	66,5	233,5	26,0	235,9	6,7	31,9	57,8	10,6	381,8	73,1
Полтавська	177,2	539,7	44,7	44,3	3,0	104,5	197,4	37,0	263,1	200,9
Рівненська	99,8	261,6	0,0	35,0	4,3	44,6	57,3	15,1	173,7	101,4
Сумська	55,8	199,9	6,6	33,5	1,6	31,4	16,1	7,4	180,9	58,4
Тернопільська	87,2	264,6	0,0	47,0	4,4	40,8	74,0	10,7	175,0	93,9
Харківська	230,9	650,4	59,3	69,5	1,8	168,4	124,6	27,8	460,9	226,6
Херсонська	385,5	706,2	163,4	47,1	15,7	256,8	423,3	80,3	172,0	354,1
Хмельницька	140,6	241,0	0,9	19,4	2,7	48,5	7,0	16,0	194,9	132,8
Черкаська	119,7	246,3	10,1	62,5	3,4	40,4	48,1	20,9	208,1	117,7
Чернівецька	151,1	246,5	8,6	50,1	2,1	34,4	87,1	14,7	161,9	156,1
Чернігівська	97,3	193,4	2,0	53,5	2,0	29,6	32,2	4,2	176,0	102,2

Аналіз балансу овочів і баштанних продовольчих культур
(включаючи консервовану та сушену продукцію в перерахунку на свіжу)

(за календарний рік; тисяч тонн)

	2000	2005	2010	2015	2016	2017	2018	2019
Виробництво	6195	7606	8873	9792	9998	9721	9940	10244
Зміна запасів (на кінець року)	201	196	-22	-213	73	-39	78	451
Імпорт	29	100	311	95	136	129	188	313
Усього ресурсів	6023	7510	9206	10100	10061	9889	10050	10136
Експорт	30	150	335	212	224	444	434	284
Витрачено на корм	728	1214	1337	1564	1548	1503	1525	1535
Витрачено на посів	86	90	118	110	110	109	112	111
Втрати	177	393	835	1203	1195	1050	1052	1252
Фонд споживання	5002	5663	6581	6890	6984	6783	6927	6924
<i>у розрахунку на 1 особу, кг</i>	101,7	120,2	143,5	160,8	163,7	159,7	163,9	164,7

Задоволення потреб населення у продовольстві, у межах його купівельної спроможності, у 2019 р., як і у попередні роки, здійснювалося, в основному, за рахунок продукції вітчизняного виробництва. Так, у табл. 14 представлено рівень імпортозалежності України за окремими продуктами за період 2000–2019 рр. Найбільш уразливими позиціями, з точки зору імпортозалежності залишаються позиції “риба та рибопродукти”, “плоди, ягоди та виноград”, “олія рослинна всіх видів”, частка імпорту за цими групами у загальному споживанні відповідно становить 66,7; 48,3 та 39,8% відповідно (при 30-відсотковому граничному критерії цього індикатора). У 2019 р. частка імпорту риби і рибопродуктів у внутрішньому споживанні порівняно з попереднім роком скоротилася на 4,9 відсоткових пункти, проте це відбулося на фоні середньодушового зменшення споживання цієї продукції, обумовленого низьким платоспроможним попитом населення. Основну частину імпорту плодово-ягідної продукції складають екзотичні види фруктів (цитрусові, банани тощо). У 2019 р. проти 2005 р. імпорт бананів зріс на 15,4%, цитрусових – на 13,8% відсотка. У той же час за вказаний період імпорт яблук скоротився у два рази.

Продовольча імпортозалежність України
за окремими продуктами за період 2000–2019 р., %

Продукти харчування	2000	2005	2019
Хліб і хлібопродукти (у перерахунку на борошно)	2,0	2,6	1,7
М'ясо і м'ясопродукти	19,2	15,9	10,4
Молоко і молокопродукти	4,7	2,9	2,7
Риба і рибопродукти	65,3	71,6	66,7
Яйця	1,0	0,9	0,4
Овочі та баштанні	3,7	4,7	3,8
Плоди, ягоди та виноград	54,2	51,3	48,3
Картопля	0,1	0,5	0,6
Цукор	6,6	20,5	15,3
Олія рослинна всіх видів	44,4	46,9	39,8
із неї олія соняшникова	0,2	0,2	0,2

ВИСНОВКИ

1. Аналіз звітів Міністерства економічного розвитку і торгівлі України про стан продовольчої безпеки України за 2000-2019 рр. засвідчує наявність наступних ключових загроз продовольчій безпеці держави: незбалансоване споживання продуктів харчування населенням; низький рівень споживання продуктів тваринного походження в енергетичному раціоні населення; високу частку витрат домогосподарств на продукти харчування у структурі їх загальних витрат; зниження ємності внутрішнього ринку за окремими продуктами харчування; імпортозалежність країни за окремими продуктами; високу диференціацію вартості харчування за соціальними групами; сировинний характер експорту сільськогосподарської продукції; зростання цін на сільськогосподарську продукцію на внутрішньому ринку; повільне впровадження міжнародних стандартів та систем якості продуктів харчування.

2. Головною метою розробки прогнозних балансів є моделювання ситуації на ринках основних видів сільськогосподарської продукції з врахуванням необхідності забезпечення продовольчої безпеки, нарощування фонду споживання продукції населенням України, збільшення експортних можливостей, тобто зниження експортозалежності країни за основними продовольчих групах, а також формування інформації про обсяги надходжень і використання основних продуктів, обсяги їх споживання та поживну цінність середньодобового раціону для аналізу рівня споживання продуктів харчування однією особою, оцінки продовольчої безпеки країни та інформаційного забезпечення потреб користувачів.

3. Для створення необхідних умов для збалансування попиту і пропозиції потрібно досягти взаємоузгодження всіх економічних важелів, що впливають на кінцевий результат господарської діяльності на рівні підприємства, району, територіальних громад, області та конкретної природно-кліматичних зон.

4. У нинішніх умовах важливим чинником забезпечення стабільності аграрного ринку має стати застосування системи заходів і механізмів державного регулювання, спрямованої на забезпечення балансування кількісних та якісних параметрів попиту і пропозиції. Така система охоплюватиме комплекс організаційних й економічних заходів. Баланси попиту та

пропозиції необхідний для розуміння реальної картини наявності продовольчої продукції та приблизних обсягів тіньового обігу.

5. Відновлення практики складання загальнодержавних балансів та інформування учасників ринку сприятиме вчасному моніторингу ситуації для забезпечення стабільності продовольчої безпеки і можуть бути застосовані при складанні галузевих та регіональних комплексних програм розвитку галузі овочівництва, комплексних програм соціально-економічного розвитку територіальних громад, а також для моделювання ситуації на ринках основних видів овочевих культур шляхом урівноваження попиту і пропозиції для недопущення її дефіциту або надлишку на ринку у майбутньому.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Наказ Мінекономіки від 18.12.2009 № 1426 "Про затвердження Методичних рекомендацій складання прогнозних балансів попиту і пропозиції продовольчих ресурсів" Режим доступу <https://www.google.com.ua/>

2. Методичні рекомендації щодо розрахунку рівня економічної безпеки України, затвержені Наказом Міністерства економічного розвитку і торгівлі України від 29.10.2013 р. № 1277 2

3. Закон «Про національну безпеку України» за № 2469-VIII від 21.06.2018р. <https://zakon.rada.gov.ua>

4. Постанова КМУ від 11 жовтня 2016 року № 780 «Про затвердження наборів продуктів харчування, наборів непродовольчих товарів та наборів послуг для основних соціальних і демографічних груп населення. <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/780-2016-p>

5. Основи економічної теорії / за ред. С. В. Мочерного. Київ : Видавничий центр «Академія», 1998. 464 с.

6. Фермери опинилися біля розбитого корита [Електронний ресурс] / Фінанси та економічні новини України. 2011.11.01. Режим доступу: <http://money-news.te.ua/2011/11/01/fermery-opunylysyu-bilya-rozbytoho-koryta/>.

7. Хусаинов Б.М. анализ конкурентоспособности сельскохозяйственной продукции в Казахстане. Економіка АПК. 2009. №8. С. 13–17.

8. Золотницька Ю.В. Точка беззбитковості хмелярства як інструмент прийняття оперативних управлінських рішень. Економіка АПК. 2010. № 8. С.123–128.

9. Базилюк Я.Б. Конкурентоспроможність національної економіки: сутність та умови забезпечення: моногр. Київ: НІСД, 2002. 132 с.

10. Ульяновченко О.В., Євчук Л.А., Гуторова І.В. Конкурентоспроможність сільськогосподарських підприємства стратегічні аспекти її формування: [моногр.]. Харків: Віровець А.П. «Апостроф», 2011. 340 с.

11. Саєнко М.Г. Конкурентоспроможність підприємства / М.Г. Саєнко. – Тернопіль: «Економічна думка», 2006. 390 с.

12. Бидик А.Г. До питання конкурентоспроможності. Стратегія ресурсозберігаючого використання аграрно-економічного потенціалу на основі активізації інноваційно-інвестиційної діяльності – об'єктивна передумова інтеграції країни в Світове співтовариство: Тези доповідей міжнародної науково-практичної конференції 18 травня 2007 р. Частина 2. Тернопіль: ТНЕУ. 2007. С. 275–277.

13. Месель-Веселяк В.Я. Напрями забезпечення конкурентоспроможності аграрного виробництва. Економіка АПК. 2009. № 10. С. 7–14.

14. Про затвердження Порядку надання статусу спеціальної сировинної зони з виробництва сировини, що використовується для виготовлення продуктів дитячого та дієтичного харчування від 03.10.2007 № 1195
http://minagro.gov.ua/uk/organic_ministry?nid=14089.

15. Закон України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів» із змінами, внесеними згідно із Законом від 28.12.2014 / Відомості Верховної Ради України [Електронний ресурс], № 67-VIII – 2015. - Режим доступу :<http://zakon0.rada.gov.ua/laws/show/771/97-%D0%B2%D1%80>.

